

การพัฒนาเพื่อสร้างความมั่นคง ของชุมชน ในจังหวัดชายแดนภาคใต้¹

Development for Community
Security in the Southernmost Provinces

ณฐพงศ์ จิตนิรรัตน์²

Nathapong Chitniratna

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องการพัฒนาเพื่อสร้างความมั่นคงของชุมชนในสถานการณ์ความขัดแย้ง 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) ขอขอบคุณพี่น้องจากเครือข่ายชุมชนศรัทธาในน้ำใจและบรรยากาศที่แสนจะอบอุ่นในทุกครา, ผศ.ดร.อาแว มะแฉะ ผศ.ดร.บุญอริ ยีหมะ รศ.ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ ที่ให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ คุณจุฑารัตน์ วงศ์สุวรรณ สำหรับการจัดการเรื่องภาษาอังกฤษ และคนอื่นๆที่ไม่ได้เอ่ยนามแต่จักจดจำไม่ลืมเลือน และหากมีความผิดพลาดใดอันเกิดจากความไม่รู้ ตื้นเขิน ผู้เขียน ขอน้อมรับแต่เพียงผู้เดียวอย่างจริงใจและถ่อมตน

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., คณະมนุชยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา (nchitniratna@yahoo.com)

**การพัฒนาเพื่อสร้างความมั่นคงของชุมชน
ในจังหวัดชายแดนภาคใต้**

“สันติภาพใช้เงินไกล
หากอยู่ในหัวใจบ้านและชุมชนของเรา”
ผู้นำชุมชน

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของบทความเรื่องการพัฒนาเพื่อสร้างความมั่นคงของชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อวิเคราะห์แนวคิด และทิศทางการพัฒนาเพื่อสร้างความมั่นคงของชุมชน การศึกษา ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ และใช้ทฤษฎีความมั่นคงของมนุษย์ และการพัฒนาเพื่อสร้างความมั่นคงของชุมชน เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่า การแก้ไขปัญหาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ถูกนิยาม ให้ความหมาย และจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของปัญหาด้วยการทับแนวความคิดความมั่นคงในความหมายแคบ ทำให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของประชาชน

การก่อตัวของเครือข่ายชุมชนศรัทธา หรือกัมปงตักวา จากประสบการณ์การเรียนรู้ในแนวทางและกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ภายใต้แนวคิดที่เน้นการใช้หลักศาสนาและศรัทธาในงานพัฒนา การสร้างรูปแบบการพัฒนาสี่เสาหลัก การพัฒนา ที่มีชุมชนเป็นศูนย์กลาง และการสร้างการเปลี่ยนแปลงระดับชุมชน เพื่อหนุนสร้างสันติสุข โดยมีแนวทางการขับเคลื่อนทั้งระดับชุมชนและระดับเครือข่าย ทำให้สามารถสร้างความมั่นคงของชุมชนที่ เรียกว่า “ความเป็นชุมชนศรัทธา” ครอบคลุมมิติและองค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม และจิตวิญญาณ

อย่างไรก็ตาม เครือข่ายชุมชนศรัทธาในฐานะขบวนการชุมชนควรมีกระบวนการที่ต่อเนื่องในการพัฒนาศักยภาพ ขีดความสามารถ การตระหนักรู้ ค่านิยมร่วมของความเป็นกลุ่มองค์กรชุมชนตามแนวทางศรัทธา เพื่อยกระดับการผลักดันการแก้ไข ปัญหาระดับชุมชน นโยบายและโครงสร้าง ในขณะเดียวกันควรมีการแสวงหา

แนวทางสนับสนุน ที่เหมาะสม รวมทั้งการสื่อสารกับสาธารณะให้เห็นถึงการสร้างความ
มั่นคง จากโอกาส/ทางเลือกที่เป็นไปได้ในการสร้างชุมชนใหม่

คำสำคัญ:

ชุมชน การพัฒนาชุมชน ความมั่นคงของชุมชน

Abstract

The main objective of this article was to study and analyze a development concept and approach to community security in the southernmost provinces. study adopted qualitative research methodology, based on human security and development for community security concepts.

The study revealed that current security and peace resolution of the southern violent and insurgency was defined and positioned under narrow security concept that was unable to respond to local needs and lacked local people participation.

Chumchonsattha Network or Kampung Taqwa which was founded from learning experiences of local communities through their participatory development process was formed based on concept of religious and faith led development, a development model of "The Four Pillar Leaders", the community-centered development, and the approach to encourage a local community transformation to support a change in power balancing and peace building. Development of the model encouraged dynamic toward community security at both community and network levels. This helped to create the community security which was "Chumchonsattha Identity" that addressed economic, social, political, environmental and spiritual aspects of the local community.

Nevertheless, Chumchonsattha Network as a local community movement should continue strengthening its local capacity and capability including awareness and realizing a shared value as Chumchonsattha identity. As a result the network would enhance local insurgency resolution from community level to policy level while tackling power structure in oppressing. The network should seek for a suitable support and disseminate its ideology to general public to express a local initiative security from possible opportunities that could be an alternative for

the reconstruction of the community.

Keywords:

Community, Community Development , Community Security

บทนำ

ปัญหาความไม่มั่นคงและความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เกิดขึ้นอย่างยืดเยื้อยาวนานและทวีความรุนแรงขึ้นในสถานการณ์ใหม่ หลังปี พ.ศ.2547 ได้นำมาซึ่งความสูญเสียทางเศรษฐกิจสังคมและการเมืองอย่างขนานใหญ่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้และสังคมไทยในภาพรวม ขณะที่การแก้ไขปัญหาที่ผ่านมาถูกสะท้อนว่าเป็น “การพัฒนาจากข้างบน” อันมีนัยสำคัญในการให้ความหมายการพัฒนาในมิติความมั่นคงแบบแคบ ทว่ามีบทบาทชี้้นำ (Hegemony) มาโดยตลอด ดังสะท้อนผ่านนโยบาย กลไกเชิงสถาบันจากฝ่ายการเมือง กองทัพ และระบบราชการ

แต่ในด้านหนึ่งของสถานการณ์ความไม่มั่นคงและความรุนแรง ได้มีการรวมตัวขององค์กรชุมชนเป็นเครือข่ายความร่วมมือในชื่อ “เครือข่ายชุมชนศรัทธา” ที่ประกอบด้วยชุมชนต่างๆ ใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้³ จำนวน 170 ชุมชน เพื่อริเริ่ม “การพัฒนาจากข้างล่าง” ด้วยการสร้างกิจกรรมและโครงการพัฒนาในการยกระดับและพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนที่หลากหลาย เช่น โครงการบ้านมั่นคง การออมทรัพย์ และสวัสดิการชุมชน การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ประมงพื้นบ้าน ฯลฯ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเอง เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและมั่นคงในระยะยาว บทความนี้จะจึงเขียนขึ้นเพื่อวิเคราะห์แนวคิดและทิศทางการพัฒนา เพื่อสร้างความมั่นคงของชุมชน จากกรณีศึกษาเครือข่ายชุมชนศรัทธา เนื้อหาในบทความประกอบ ด้วย 4 ส่วนหลัก คือ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาเพื่อสร้างความมั่นคงของมนุษย์และชุมชน การพัฒนาความมั่นคงจากข้างบน การพัฒนาความมั่นคงจากข้างล่าง และทางข้างหน้าของการพัฒนาเพื่อสร้างความมั่นคงของชุมชน ดังนี้

³ จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และ 4 อำเภอของจังหวัดสงขลา

การพัฒนาเพื่อสร้างความมั่นคงของมนุษย์และชุมชน

เมื่อกล่าวถึงคำว่า “ความมั่นคง” โดยการรับรู้และสามัญสำนึกพื้นฐานทางสังคม มักให้ความหมายที่หมายถึง “ความมั่นคงของชาติ” ที่ถอดความมาจากคำว่า “National Security” ในภาษาอังกฤษ จากการสนธิของคำว่า “Security” หรือคำในความหมายที่ใกล้เคียง เช่น คำว่า “Firmness” “Steadiness” หรือ “Permanence” ซึ่ง มีความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 ว่า “ความแน่นและคงทน ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น” กับคำว่าชาติ “Nation” อันหมายถึงชุมชนการเมืองแบบหนึ่ง ที่สร้างขึ้นจากขอบเขต/อาณาบริเวณเชิงพื้นที่ของประชากร ภายใต้การมีรัฐบาลที่มีอำนาจในการปกครองและมีอำนาจอธิปไตย มีแบบแผนที่แสดงถึงความเป็น อันหนึ่งอันเดียวกันในทางวัฒนธรรม เกิดการผสมผสานกลมกลืนให้มีแนวคิดร่วมเกี่ยวกับการเป็นสมาชิกของหน่วย/ชุมชนการเมือง ที่มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความผูกพันกันในเผ่าพันธุ์ ภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตลอดจนมีประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ร่วมกัน หรือมีวิวัฒนาการทางการเมืองการปกครองที่ไม่แตกต่าง และ/หรือการคงไว้ซึ่งความแตกต่าง แต่มีความเห็นพ้องต้องกันในความเป็นชาติ อย่างไรก็ตามการนิยามและให้ความหมายของความมั่นคงดังกล่าว มักถูกวิจารณ์ว่าเป็นการให้ความหมายอย่างแคบ กล่าวคือ มุ่งเน้นความมั่นคงทางด้านทหาร การป้องกันการรุกรานจากภายนอก หรือการสร้างวาทกรรมเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับ กลไกอำนาจของชาติมากกว่าการสร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นกับประชาชน (มนุษย์) ในฐานะพลเมืองของชาติ หรืออาจกล่าวในอีกนัยหนึ่ง ประชาชนในฐานะพลเมืองของชุมชนการเมืองนั้นโดยทั่วมักถูกลดทอนคุณค่าให้เป็นเพียงเครื่องมือสร้างความมั่นคงของชาติ ซึ่งหมายถึงการเสริมสร้างความแข็งแกร่งและการสถาปนาอำนาจอธิรัฐส่วนกลางให้เข้มแข็ง ด้วยการดูดกลืนทรัพยากรของสังคมมากกว่าสร้างความมั่นคงของชาติในกระบวนการสร้างชาติ

ขณะที่ความมั่นคงของมนุษย์ เป็นแนวคิดที่เข้าสู่กระแสสูงมากขึ้น ภายหลังมีการนำเสนอแนวคิดว่าด้วยการสร้างมั่นคงของมนุษย์ (Human Security) ในรายงาน “การพัฒนามนุษย์ ค.ศ.1994” และมีความเด่นชัดมากขึ้นหลังการจัดประชุมสุดยอดแห่งสหประชาชาติ (Millennium Summit) ในปี ค.ศ. 2000 (2543) เพื่อผลักดันให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (Millennium Development Goals-MDGs) ประกอบกับปัญหาทางสังคมที่ส่งกระทบต่อคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน เริ่มทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตประจำวัน ความอดอยากหิวโหย ความขัดแย้งทางการเมือง เผ่า/ชาติพันธุ์ ภัยธรรมชาติ ฯลฯ ทำให้แนวคิดเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ได้รับการขานรับและนำไปสู่การปฏิบัติ การสร้างความมั่นคง

ในมิติกว้างและครอบคลุมมากขึ้น โดยที่การสร้าง ความมั่นคงของชุมชนก็เป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของการบรรลุเป้าหมายความมั่นคงของมนุษย์

แนวคิดความมั่นคงของชุมชนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับแนวคิดการพัฒนาเป็นอย่างมาก ดังที่ Sen (1999) ได้เสนอไว้ในหนังสือเรื่อง Development as Freedom โดยเห็นว่าการพัฒนาที่ผ่านมามีมิติและมุมมองแบบแคบ เพราะให้ความสำคัญสูงกับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) การพัฒนาด้วยการเร่งการขยายตัวของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) รายได้ต่อหัวของประชากร การส่งเสริมเทคโนโลยีขั้นสูง การทำงานของกลไกตลาดเสรี และการสร้างสังคมสมัยใหม่ แน่แน่นอนว่าสิ่งเหล่านี้มีความสำคัญในแง่ของการขยายเสรีภาพและความสะดวกสบายให้เกิดขึ้นกับสมาชิกของสังคม แต่ในอีกด้านหนึ่งได้นำมาซึ่งการแย่งชิงและจัดสรรทรัพยากรอย่างไม่เป็นธรรม ทำให้ประชาชนถูกจำกัดเสรีภาพ และตกเป็นเหยื่อของการพัฒนา อันสะท้อนจากความยากจน การขาดโอกาสทางเศรษฐกิจ ความเสื่อมโทรมทางสังคม การขาดโอกาสที่จะได้รับ/เข้าถึงการบริการขั้นพื้นฐานจากรัฐ ความไม่เสมอภาคทางเพศ การขาดเสรีภาพและสิทธิทางการเมือง เป็นต้น ทั้งที่เสรีภาพดังกล่าวเป็นหัวใจสำคัญที่จะนำไปสู่การสร้างความเข้มแข็ง คัดค้านความเป็นมนุษย์ และการพัฒนาที่ยั่งยืน

หากจะกล่าวในอีกแง่มุมหนึ่ง การพัฒนาแม้ว่าจะนำมาซึ่งความเจริญเติบโต และก้าวหน้าของสังคม แต่ในทางตรงข้ามกลับถูกบิดเบือน (Distorted Development) ไปจากเจตนารมณ์และความมุ่งหมายในเชิงอุดมคติ ดังจะเห็นได้จากปรากฏการณ์และความเป็นไปได้ของผลกระทบจากการพัฒนา ที่ปรากฏให้เห็นอย่างดาษดื่นและกลายเป็นสิ่งที่ธรรมดาสามัญในชีวิตประจำวัน ดังนั้นจึงต้องขยายมุมมองการพัฒนาให้มีมิติกว้างขึ้น ด้วยการเสริมพลังอำนาจของปัจเจกบุคคลและกลุ่ม รวมทั้งทักษะที่จำเป็นเป็นไปได้ จากการเรียนรู้ผ่านการสร้างอำนาจทางการเมือง กลไกทางสังคม สถาบันทางสังคมในระดับใหญ่และกว้างขึ้น จากการปฏิบัติการทางสังคมที่หลากหลาย โดยที่การพัฒนาในมิติความมั่นคงของชุมชนจะต้องสร้างสรรค์โอกาสที่จะทำให้หลุดพ้นจากวัฒนธรรมแห่งความหวาดกลัว และมีเสรีภาพอย่างเต็มที่ในการสร้างสรรค์การพัฒนาชุมชนให้สามารถตอบสนองการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ สมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และมีอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ภายใต้ระบบคุณค่าพื้นฐานเรื่องความยุติธรรมทางสังคม การมีส่วนร่วม ความเสมอภาคทางสังคม การเรียนรู้ และการร่วมมือกันโดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความมั่นคงของชุมชนและมนุษย์

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเพื่อสร้างความมั่นคงของชุมชน ในสถานการณ์ที่ไม่มั่นคง

และเต็มไปด้วยความขัดแย้ง มีความละเอียดอ่อนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการก้าวผ่านความหวาดกลัวที่ไม่ได้จำกัดไว้เพียงแค่ความเป็นปัจเจกบุคคล หากยังหมายถึงบริบท สถานการณ์ ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป้าหมายบางประการทางสังคม วัฒนธรรม และการเมือง เพราะความขัดแย้งโดยพื้นฐานแล้วมีความซับซ้อน ซ่อนเงื่อน และเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับองค์ประกอบมากมาย ที่พร้อมจะก่อให้เกิดความรุนแรงอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังที่ Galtung (1990) วิเคราะห์ว่า ความรุนแรงมีทั้งความรุนแรงทางตรง (Direct Violence) หรือความรุนแรงในระดับบุคคล (Personal Violence) และความรุนแรงในเชิงโครงสร้าง (Structural Violence) หรือความรุนแรงทางอ้อม (Indirect Violence) ดังนั้นการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในระดับสังคม จึงต้องให้ความสำคัญกับความรุนแรงทั้งระดับบุคคลและโครงสร้าง หรือทางตรงและทางอ้อม ขณะที่การพัฒนาชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงของชุมชนและมนุษย์ก็ต้องคำนึงถึงความเชื่อมโยงขององค์ประกอบต่างๆ ในระบบความสัมพันธ์ และปรากฏการณ์ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมเหล่านี้ด้วย

ตาราง 1 มิติความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาชุมชนเพื่อความมั่นคงของชุมชนกับความมั่นคงของมนุษย์

มิติความสัมพันธ์	ความมั่นคงของชุมชน	ความมั่นคงของมนุษย์
คุณค่า (Values)	คุณภาพชีวิตและความกินดีอยู่ดี	ความมั่นคง มีเสถียรภาพ การพัฒนาความยั่งยืน
ฐานคติ (Orientation)	ยึดคนเป็นศูนย์กลาง เพื่อมุ่งสู่อนาคตร่วมกัน	ยึดคนเป็นศูนย์กลาง โดยให้ความสำคัญกับบุคคล ปัจเจกบุคคลที่สูง เสี่ยงความมั่นคง
ระยะเวลา (Time Frame)	ผลสัมฤทธิ์ระยะสั้นและมาตรการป้องกันระยะยาว	ผลสัมฤทธิ์ระยะสั้นและมาตรการป้องกันระยะยาว
วัตถุประสงค์ (General Objectives)	การเติบโตอย่างสมดุล ยุติธรรม การขยายโอกาสและทางเลือกของประชาชนในชุมชนในการดำรงชีวิตและการให้คุณค่า	การสร้างหลักประกันไม่ให้เกิดความมั่นคง การจำแนกความเสี่ยง การป้องกันและหลีกเลี่ยงปัญหาจากต้นตอ การวางมาตรการลดผลกระทบ
เป้าหมายเชิงนโยบาย (Policy Goals)	เสริมพลังอำนาจปัจเจกบุคคลและกลุ่มอย่างยั่งยืน ความเสมอภาค และยุติธรรมทางสังคม และความเป็นธรรม	การป้องกันและส่งเสริมการมีชีวิตของมนุษย์ให้ปลอดภัยจากความขัดแย้งและความกลัว หรือสูญเสียศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในชีวิตประจำวัน

ที่มา : ดัดแปลงจาก Tadjbakhsh, S. (2006)

การพัฒนาความมั่นคงจากข้างบน

รายงานสถานการณ์ความรุนแรงและความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ของ ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ (Deep South Watch, 2553) ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2547 ถึง ปี พ.ศ. 2553 พบว่าเหตุการณ์เกิดขึ้นในรูปแบบต่างๆ 10,386 ครั้ง มีผู้เสียชีวิต 4,453 ราย บาดเจ็บ 7,239 ราย รวมผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ทั้งที่เสียชีวิต และบาดเจ็บรวมกันจำนวน 11,692 ราย และหากนับว่าผู้เสียชีวิตและผู้บาดเจ็บมีสมาชิก ในครอบครัว เหตุการณ์ความไม่สงบและความรุนแรงที่ผ่านมา อาจมีผู้ได้รับผลกระทบทั้ง ทางตรงและทางอ้อมสูงถึง 55,000 คน ทั้งนี้ผู้เสียชีวิต ผู้ได้รับบาดเจ็บ และผู้ได้รับผลกระทบมีทั้งผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธ โดยในกลุ่มผู้สูญเสียชีวิตส่วนใหญ่ ร้อยละ 59.02 นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 38.15 นับถือศาสนาพุทธ ขณะที่ผู้ได้รับ บาดเจ็บร้อยละ 60.13 นับถือศาสนาพุทธ และร้อยละ 32.68 นับถือศาสนาอิสลาม จากการ ศึกษาภูมิหลังผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากเหตุการณ์ถึงขั้นเสียชีวิตและได้รับบาดเจ็บ ทุกพลภาพ พบว่าส่วนใหญ่เป็นประชาชนทั่วไป รองลงมาเป็นเจ้าของร้านค้าที่ฝ่ายความมั่นคง อันประกอบด้วยทหารและตำรวจ ถัดมาเป็นเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน (ชรบ.) และกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ลำดับถัดมาเป็นลูกจ้าง/เจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการในพื้นที่ และอื่นๆ

ขณะที่แนวทางการแก้ไขปัญหายังถูกนิยามให้ความหมายและจัดวางตำแหน่ง แห่งที่ของปัญหาด้วยการทาบทับแนวคิดความมั่นคงในความหมายแบบเดิมที่หมายถึง สงคราม ความรุนแรง การทหารและการใช้อาวุธยุทธโศปกรณ์ ดังจะเห็นได้จากการบริหารจัดการงบประมาณเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่มีอัตราที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง, รายงานของสำนักงบประมาณ กระทรวงการคลัง (อ้างถึงในกองบรรณาธิการ, กรุงเทพฯ ๒๕๕๓) ระบุว่านับแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2547-2553 รัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณ สูงถึง 125,496 ล้านบาท แยกเป็น ปีงบประมาณ พ.ศ. 2547 จำนวน 13,450 ล้านบาท ปีงบประมาณ พ.ศ. 2548 จำนวน 13,674 ล้านบาท ปีงบประมาณ พ.ศ. 2549 จำนวน 13,674 ล้านบาท ปีงบประมาณ พ.ศ. 2550 จำนวน 17,526 ล้านบาท ปีงบประมาณ 2551 จำนวน 22,977 ล้านบาท ปีงบประมาณ พ.ศ. 2552 จำนวน 27,144 ล้านบาท และ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2553 จำนวน 16,507 ล้านบาท เมื่อพิจารณาเฉพาะปีงบประมาณ พ.ศ. 2547-2552 จะพบว่างบประมาณเพื่อความมั่นคงมีสัดส่วนที่สูงมาก เช่น ใน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2552 งบประมาณเพื่อความมั่นคงสูงถึง 56 เปอร์เซ็นต์ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาการกระจายตัวของงบประมาณที่ได้รับการจัดสรรให้กับกระทรวงและหน่วยงานต่างๆ กลับกระจุกตัวอยู่สองหน่วยงานหลักด้านความมั่นคง คือ กระทรวงกลาโหม และกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (กอ.กรน.) เท่านั้น

การตอบโต้ทางการทหารและการเสริมกำลังฝ่ายความมั่นคง แม้ว่าในภาพรวมของความรุนแรงเชิงปริมาณจะลดลง แต่ก่อให้เกิดความรุนแรงแบบใหม่ที่ศรีสมภพ (2553) เรียกว่า “ความรุนแรงในเชิงคุณภาพ” ขณะที่นโยบายและกลไกเชิงสถาบันในการแก้ไขปัญหา มีลักษณะกว้างเปลี่ยนและไม่มั่นคง เมื่อพิจารณาจากนโยบาย โครงสร้าง และการปฏิบัติการในระดับพื้นที่ ขณะที่การพัฒนาในมิติความมั่นคงของมนุษย์และชุมชนกลับไม่ปรากฏเด่นชัดมากนัก รวมทั้งรูปธรรมการปฏิบัติงานพัฒนาในพื้นที่มักดำเนินการผ่านขั้นตอนของระบบราชการในกระทรวงต่างๆ ทำให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาตอบสนองความต้องการของประชาชน ทั้งยังขาดความต่อเนื่องและการมีส่วนร่วมของประชาชน ในแง่มุมหนึ่งโครงการพัฒนาของรัฐจึง มักถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า “มุ่งสนองความต้องการของหน่วยงานมากกว่าความต้องการของชุมชน” และแม้จะมีปรากฏการณ์ที่ชุมชนเรียกว่า “เงินท่วมหมู่บ้าน” แต่การสงเคราะห์ ที่ชุมชนระบุว่า “ให้มา รับไป” จึงไม่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ยกระดับ และพัฒนาศักยภาพของชุมชนในระยะยาวมากนัก ดังรายงานวิจัยของเอกพันธ์ (2552) ที่ระบุว่า

“ปัจจุบันชุมชนแตกแยกมากไม่เหมือนเมื่อก่อน ชาวบ้านเชื่อว่าส่วนหนึ่งเกิดจากโครงการพัฒนา เพราะเวลาที่มีโครงการพัฒนาเข้ามาจะมีชาวบ้านส่วนหนึ่งเห็นชอบ เพราะได้ประโยชน์ แต่ส่วนหนึ่งไม่ชอบเพราะไม่เห็นประโยชน์ โครงการไม่ชัด ไม่โปร่งใส ชาวบ้านไม่เข้าใจ แต่จะสร้างมายาภาพขึ้นมาจากความไม่เข้าใจ โครงการพัฒนามักจะมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง เชื่อมโยงกับผู้นำ นักปกครอง นักการเมืองท้องถิ่น ชาวบ้านมีการแบ่งพรรคแบ่งพวกกันอยู่แล้ว ซึ่งงานพัฒนาทำให้การแบ่งพรรคแบ่งพวกชัดเจนรุนแรงขึ้น นอกจากนั้นชาวบ้านสรุปว่าการช่วยเหลือของรัฐเท่าที่ผ่านมาขาดการมีส่วนร่วม เป็นการให้แบบประชานิยม...ทำให้กลไกของชุมชนและระบบการพึ่งพาตนเองของท้องถิ่นเสื่อมถอย และสูญเสียศักดิ์ศรีความเป็นชุมชน ชาวบ้านกลายเป็นคนที่รอคอยและพึ่งพาความช่วยเหลือจากราชการและภายนอกเท่านั้น”

ผลจากการพัฒนาในมิติดังกล่าวจึงมีข้อเสนอแนะจากชุมชนว่า การกำหนดทิศทางการพัฒนา ควรต้องเข้าใจบริบททางวัฒนธรรม วิถีชีวิตและเข้าถึงพื้นฐานความต้องการ ทั้งเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้นในการพัฒนา

การพัฒนาความมั่นคงจากข้างล่าง

การก่อตัวของเครือข่ายชุมชนศรัทธามีจุดเริ่มต้นในปี พ.ศ. 2545 หลังนักพัฒนาจากมูลนิธิชุมชนไท ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานเกี่ยวกับส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการพัฒนาคอนจันในเมืองและชนบท ได้จัดทำโครงการปฏิบัติการชุมชน และเมื่อ

นำอยู่ในพื้นที่ชุมชนแออัดเขตเทศบาลเมืองปัตตานี จำนวน 16 ชุมชน โดยเน้นกิจกรรม
 การพัฒนาชุมชนเกี่ยวกับการรักษาสีงแวดล้อมและผลิตเพื่อการพึ่งตนเองในครัวเรือน
 และชุมชน เช่น การออมทรัพย์ การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน กลุ่มอาชีพ การทำน้ายาล้าง
 จาน การทำน้ายหมักชีวภาพ การจัดการขยะและอื่นๆ ที่เชื่อมโยงไปสู่การจัดการสิ่งแวดล้อม
 เมือง โดยมีกลุ่มผู้หญิงและแม่บ้านเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญ ภายใต้ฐานคติที่ว่า “ประชาชน
 ต้องค้นหาและแก้ปัญหาด้วยตนเอง” ต่อมาในปี พ.ศ. 2547 ได้จัดทำโครงการบ้านมั่นคง
 โดยขยายพื้นที่ดำเนินการไปยังพื้นที่อื่นๆ ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งนี้การดำเนิน
 โครงการบ้านมั่นคงในระยะแรก ได้สร้างความมั่นใจให้กับชุมชน ทั้งในแง่ “พลังชุมชน” ที่
 เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ในกระบวนการกลุ่ม ศักยภาพที่ได้รับการพัฒนาจากการแลกเปลี่ยน
 “ประสบการณ์ข้ามเมือง” และ “ข้ามชุมชน” และการเกื้อหนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชน
 หรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการแสวงหา “แนวทาง” ในการแก้ไขปัญหาความรุนแรง
 ความไม่มั่นคง และการสร้างสันติสุข ที่เปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วม
 อย่างเข้มแข็ง การครุ่นคิดอย่างจริงจังในแนวทาง ทิศทางการพัฒนาที่เป็นอิสระ เหมาะสม
 กับวิถี อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ของชุมชนท้องถิ่น มุ่งวิธีแก้ปัญหาในมิติพัฒนามากกว่า
 การสงเคราะห์ในลักษณะขาดเงื่อนไขการเรียนรู้ของชุมชน, ในปี พ.ศ. 2551 จึงได้ก่อตั้ง
 เครือข่ายชุมชนชื่อว่า “เครือข่ายชุมชนศรัทธา” หรือ “กัมปง ตักวา” (Kampung Taqwa)
 ในภาษามลายู โดยที่กัมปง หมายถึง “ชุมชน/หมู่บ้านที่มีประชาชนอาศัยอยู่ร่วมกันใน
 พื้นที่อาณาบริเวณหนึ่ง” ส่วนคำว่า “ตักวา” หมายถึงความศรัทธา ที่มาจากคำในภาษา
 อาหรับว่า “วะกอ” (Waq) หมายถึง “การหักห้ามหรือป้องกัน” หรือ “ความยำเกรง”
 ดังนั้นคำว่าตักวาในภาษาอาหรับ จึงหมายถึง “การรักษาป้องกันจากสิ่งที่น่ารังเกียจ และ
 การหลีกเลี่ยง ขณะที่ในคัมภีร์อัลกุรอานได้ให้ความหมายไว้ว่า ตักวา หมายถึง ความยำ
 เกรงต่ออัลลอฮ์ ดังนั้นตักวาในความหมายรวมๆ จึงหมายถึงการยับยั้ง และมั่นคงต่อ
 การยำเกรงอัลลอฮ์ด้วยการป้องกันตนเองจากการฝ่าฝืน ละทิ้ง การกระทำสิ่งที่น่ารังเกียจ
 คือบาปใหญ่ทั้งหลาย และการดำรงไว้ซึ่งการปฏิบัติตามครรลองของศาสนาอิสลาม
 ดังนั้นคำว่าชุมชนศรัทธา หรือกัมปงตักวา จึงหมายถึงการสร้างชุมชนที่มีความศรัทธา
 ยำเกรงต่ออัลลอฮ์ด้วยการกระทำสิ่งที่อัลลอฮ์ทรงบัญชา และออกห่างจากสิ่งที่พระองค์
 ทรงห้ามภายใต้กรอบศาสนาอิสลาม ในความหมายที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาชุมชน
 ชุมชนศรัทธาเป็นการชี้ให้เห็นว่า “กิจกรรมที่จะดำเนินการใน ชุมชนจะต้องมาจากหลักการ
 ศาสนาและบรรทัดฐานของการปฏิบัติ ในสิ่งที่ติงามของคนในชุมชน มีการเชื่อมโยงกับ
 หลักศาสนา เพื่อสร้างความไว้วางใจ และทำให้เกิดการยอมรับ”

เครือข่ายชุมชนศรัทธากำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์เพื่อตอบสนองต่อ

เป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญ 4 ประการ คือ (1) การพัฒนาวิถีชุมชนให้สอดคล้องกับหลักการและแนวทางศาสนา (2) การพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชนให้เกิดสันติสุข (3) การฟื้นฟูวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน และ (4) เพื่อวางรากฐานการพัฒนาแบบพึ่งตนเองของชุมชน ภายใต้แนวคิดที่ว่า “การใช้หลักศาสนา สร้างศรัทธา และการพัฒนา โดยชุมชน” โดยมีองค์ประกอบ ที่สำคัญ 4 ประการ คือ การใช้หลักศาสนาและศรัทธาในงานพัฒนา การสร้างรูปแบบ การพัฒนา “สี่เสาหลัก” การพัฒนาที่มีชุมชนเป็นศูนย์กลาง และการสร้างการเปลี่ยนแปลงระดับชุมชนเพื่อหนุนสร้างสันติสุข ดังนี้

(1) การใช้หลักศาสนาและศรัทธาในงานพัฒนา

การใช้ชื่อว่าชุมชนศรัทธานอกจากจะสื่อถึงการสร้างชุมชนในอุดมคติ ด้วยการผสมผสานและบูรณาการงานพัฒนาเข้ากับวิถีชุมชนบนฐานของอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นหนึ่งเดียวแล้ว ยังเป็นการชี้ชวนให้เห็นถึงแนวทางการขับเคลื่อนกิจกรรมที่ต้องอ้างอิงหลักการศาสนาและบรรทัดฐานที่ฝังามของชุมชน ดังนั้นหัวใจสำคัญของแนวคิดการใช้หลักศาสนาและศรัทธาคือการบูรณาการเข้ากับกิจกรรมและกระบวนการพัฒนาชุมชนที่เกี่ยวข้องกับมิติและประเด็นด้านต่างๆ ของชุมชนทั้งในเชิงกายภาพ การพัฒนาศักยภาพเพื่อยกระดับการเรียนรู้ของบุคคล ครอบครัว ชุมชน และจิตวิญญาณ ในทุกระดับของการพัฒนา และทำให้เห็นว่าในวิถีและแนวทางการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคลและชุมชน ไม่สามารถที่จะแยกออกจากองค์พหุทางด้านศาสนาได้ หากต้องการบรรลุเป้าหมายและเคลื่อนเข้าสู่การร่วมสร้างชุมชนศรัทธาที่เหมาะสม สอดคล้องกับบริบทของแต่ละชุมชน

(2) การสร้างรูปแบบการพัฒนา “สี่เสาหลัก”

การสร้างรูปแบบการพัฒนาที่เรียกว่า “สี่เสาหลัก” เกิดขึ้นจากการวิเคราะห์ว่างานพัฒนาจะต้องสร้างพื้นที่ทางสังคมของชุมชนให้กว้างและมากพอ ที่สามารถทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ดังนั้นการพัฒนารูปแบบสี่เสาหลักจึงเป็นสัญลักษณ์การสร้างภาพตัวแทนของพื้นที่แห่งอำนาจ ที่จะทำให้เกิดการส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา จากกลไกที่จะทำให้เกิดการระดมความร่วมมือ ซึ่งก็คือ “ผู้นำชุมชน” ทั้งผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ อันประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ผู้นำธรรมชาติ/องค์กรชุมชน และผู้นำศาสนา/จิตวิญญาณ ที่จะทำหน้าที่ในการสร้างพื้นที่สาธารณะร่วมกันสำหรับ “การพัฒนาในชุมชน” โดยมีมัสยิดเป็นพื้นที่ก่อการพลีกร้อบทบาทใหม่ ผ่านการเรียนรู้ประสบการณ์ และการเปิดโลกแห่งการเรียนรู้ใหม่ของชุมชน ที่สามารถเชื่อมโยงเข้ากับกระบวนการทางสังคมของชุมชนที่กว้างและหลากหลายขึ้น

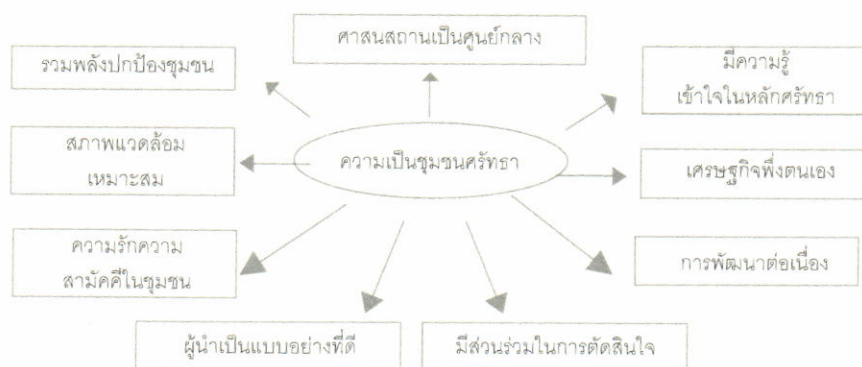
(3) การพัฒนาที่มีชุมชนเป็นศูนย์กลาง

เครือข่ายชุมชนศรัทธาให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยยึดถือ “หมู่บ้าน” ในฐานะหน่วยพื้นฐานทางการปกครองที่เล็กที่สุดของรัฐตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 เป็นตัวกำหนดการนิยามและให้ความหมายความเป็นชุมชน และใช้พื้นที่ชุมชน/หมู่บ้านเป็นจุดเชื่อมโยงผสมผสานการพัฒนาแบบยึดพื้นที่ (Area Approaches) เพื่อปฏิบัติการทางสังคม และบูรณาการงานพัฒนาจากภาคที่เกี่ยวข้อง โดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลางและเป็นแกนหลักในการพัฒนา ทั้งนี้เพราะการพัฒนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ผ่านมามีลักษณะขึ้นาและสั่งการจากหน่วยงานราชการ ทำให้ชุมชนขาดความเชื่อมั่นในตนเอง คั่นชินกับการรับคำสั่ง ดังทัศนะของแกนนำขับเคลื่อนเครือข่ายชุมชนศรัทธาที่ว่า “ชาวบ้านถูกสั่งจนเคยชิน กับการรับคำสั่ง ไม่กล้าคิดในเรื่องที่ไกลกว่า เรื่องในครอบครัวของตัวเอง” แต่การเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาที่เน้นการค้นหาและดึงศักยภาพชุมชน โดยเริ่มต้นจากกิจกรรมเล็กๆ ใกล้ตัว ก่อนเชื่อมโยงเข้าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและขบวนการใหญ่ ชุมชนศรัทธา เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่ทำให้ชุมชนกล้าเรียนรู้และลองผิดลองถูกในกิจกรรมการพัฒนาที่เกิดจากการศึกษาวิเคราะห์ และกระบวนการประชาคมทำให้สามารถหลอมรวม รื้อฟื้นความเป็นชุมชนขึ้นใหม่ ในความสัมพันธ์ที่วางนี้ ดังความเห็นแกนนำชุมชนที่ว่า “อยู่ในบ้านในครอบครัว เราแคบ อยู่ในกลุ่ม เรากว้าง สนุกกับการประชุมประชาคม ทำให้เราคิด จากไม่รู้ ก็รู้ขึ้น ความคิดดีขึ้น รวมกลุ่ม ได้เพื่อน...เมื่อก่อนนาย (เจ้าหน้าที่รัฐ) บอกให้ทำอะไรก็ทำ บอกให้พูดไม่กล้าพูด ถึงมีเวทีพูดไม่กล้าพูด ทุกอย่างจึงผูกขาดไว้ที่ผู้นำไม่กี่คน แต่ตอนนี้อยากทำอะไรมาช่วยกัน มีการจัดการบูรณาการในชุมชน” อย่างไรก็ตาม ความเป็นชุมชนที่ยึดเอาหมู่บ้านเป็นจุดอ้างอิงนั้น ไม่ได้จำกัดชุมชนไว้เพียงแค่ขอบเขตพื้นที่ของหมู่บ้านเท่านั้น หากยังหมายถึงการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายหมู่บ้านภายใต้สายสัมพันธ์ระบบภูมิโนเวศ ภูมิวัฒนธรรม จนกลายเป็นชุมชนแบบเครือข่ายจากการเรียนรู้ข้ามพื้นที่ ดังที่ผู้นำเครือข่ายท่านหนึ่งสรุปไว้อย่างแหลมคมว่า “เครือข่ายชุมชนศรัทธาเริ่มต้นจากจุดเล็กในชุมชน แต่ลุ่มลึกไปสู่ขบวนการใหญ่ชุมชนใหญ่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่เป็นทั้งการแก้ไข ปัญหาพื้นฐาน สิทธิความเป็นมนุษย์ เป็นการรวมตัวกันเพื่อสร้างสันติ จากรากฐานความเป็นชุมชนเข้ากับความเป็นชาติและประชาชาติ หรืออุมมะฮ์”⁴

⁴ “อุมมะฮ์” (ummah) เป็นพื้นที่ที่กว้างระหว่าง “ชุมชน” (community) กับ “ชาติ” (nation) ให้ความหมายโดยรวมหมายถึง ความรู้สึกแห่งความผูกพัน และการมาจากชุมชนเดียวกันในชาวมุสลิม หรือความเป็นชุมชนที่ถือกำเนิดจากแหล่งเดียวกัน มีอุดมการณ์ ความเชื่อ ความศรัทธา และการกระทำการร่วมกันภายใต้สิ่งที่ถูกต้องดีงาม

(4) การสร้างการเปลี่ยนแปลงระดับชุมชนเพื่อหนุนสร้างสันติสุข

รายงานการเสวนาได้ะกมลเรื่องงบประมาณและนโยบายรัฐในพื้นที่ชายแดนภาคใต้: ความเป็นจริงและข้อจำกัด มีข้อสรุปที่เป็นสาระสำคัญว่าการแก้ไขปัญหาชายแดนภาคใต้ให้ประสบความสำเร็จต้องสร้างพลังการเปลี่ยนแปลงจากชุมชน หรือที่เรียกว่า "การสร้างจุดแตกหักจากหมู่บ้าน" (คณะทำงานวาระสังคม, 2552) อันมีความหมายในเชิงอุปลักษณะของการพัฒนาที่มีลักษณะการวางแผนจากส่วนกลาง โดยกลไกทางการเมือง การทหาร และระบบราชการ ทำให้เกิดปัญหาประสิทธิภาพ ความล่าช้า และไม่โปร่งใสในการบริหารงบประมาณ และที่สำคัญคือขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งข้อสรุปดังกล่าวสอดคล้องกับความเห็นของชุมชนที่มองว่าการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมาเป็นการ "คิดแทน ทำแทน เงินท่วมหมู่บ้าน แต่แก้ปัญหาไม่ได้" ดังนั้นจึงต้องปรับเปลี่ยนมุมมองในการแก้ไขปัญหา และสร้างสันติสุข จากแนวทางการทหารหรือการเมืองและกลไกระบบราชการ สู่แนวทางที่เรียกว่า "การพัฒนาเพื่อสร้างจุดแตกหักที่ชุมชน" อันมีนัยความหมายของการสร้างกระบวนการพัฒนาในระดับชุมชน ที่สามารถหนุนเนื่องสู่การแก้ไขปัญหาความรุนแรง และการสร้างสันติสุขในพื้นที่ ภายใต้วิถีอิสลามและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ โดยมีกลไกขับเคลื่อนสำคัญใน 2 ระดับคือระดับชุมชนและระดับเครือข่าย ภายใต้กิจกรรมที่แตกต่างในแต่ละบริบทชุมชน/พื้นที่ แต่ยึดเชื่อมโยงเข้าสู่หลักศรัทธา อันเป็นแนวคิดและแนวทางสำคัญของเครือข่ายฯ ด้วยการสร้างพื้นที่ การปฏิบัติการ การเรียนรู้ และการสนับสนุนที่เหมาะสมจากภายนอก ภายใต้กระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม การเปิดเวทีประชาคม การประสานงานระดับชุมชน ด้วยการให้ความสำคัญกับแกนนำ "สี่เสาหลัก" ทำให้สามารถสร้างชุมชนที่มีความมั่นคงที่เรียกว่า "ความเป็นชุมชนศรัทธา" ครอบคลุมมิติ ด้าน เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง สิ่งแวดล้อม และจิตวิญญาณ (ภาพประกอบ 1)

ภาพประกอบ 1 ลักษณะความเป็นชุมชนศรัทธา

ทางข้างหน้าของการพัฒนาเพื่อสร้างความมั่นคงของชุมชน

ปัญหาความไม่มั่นคงและความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่เกิดขึ้นมาอย่างยาวนานในประวัติศาสตร์ต่อเนื่องเชื่อมโยงถึงปัจจุบัน ภายใต้เงื่อนไขและบริบททางสังคม ที่แม้อาจมีความแตกต่างกันออกไป แต่ในกระบวนการเชิงนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาที่ผ่านมามักถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า “ขาดการศึกษาประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม” ทั้งให้ความสำคัญกับการพัฒนาจากภายนอกที่จะเข้าปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปในทิศทางที่มุ่งตอบสนองยุทธศาสตร์การพัฒนาระดับชาติ ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ชัยวัฒน์ (2549) เรียกว่า “การพัฒนาแบบดิ่งเดียว มุ่งลดทอน ทำลายความหลากหลายต่างๆ ในนามของการพัฒนา ความก้าวหน้า ความมั่นคงกระแสหลัก...” ขณะที่อัมมาร์ (2549) วิเคราะห์ว่าปัญหาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เกิดจากภาวะที่เรียกว่า “การพัฒนาและไม่พัฒนา” โดยการพัฒนาที่รวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลางได้สร้างแรงกดดันต่อชุมชนท้องถิ่นให้ไม่สามารถเพิ่มกำลังการผลิตหรือผลิตภาพของตัวเองเนื่องจากทรัพยากรได้ถูกไล่ออกไปจำนวนมากในนามของการพัฒนาสมัยใหม่ ดังเช่นกรณีชาวประมงพื้นบ้านที่ได้รับผลกระทบจากอุตสาหกรรมประมงพาณิชย์ อวนรุน อวนลาก และกรณีของชุมชนเชิงเขาบูโดถูกไล่ออกการใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะ การประกาศเขตพื้นที่ทับซ้อนที่ดินทำกินชาวชุมชน เป็นต้น หรือหากจะสรุปอย่างรวบรัดในสำนวนภาษาของอัมมาร์ก็คือ “ภาวะการพัฒนาและไม่พัฒนา เกิดขึ้นจากความไม่ยุติธรรมและนโยบายด้านความมั่นคงเป็นหลัก” ข้อเสนอที่แหลมคมหากทว่าสะท้อนความบิดเบี้ยวของภาวะ “การพัฒนาและไม่พัฒนา” ของอัมมาร์ก็คือข้อเสนอจากชุมชนที่ว่า “การพัฒนาคือการไม่พัฒนา” ที่มีนัยว่า “การพัฒนาในแนวทางหลักที่ริเริ่มผลักดันโดยรัฐบาลส่วนกลางเป็นการพัฒนาที่ตีบตันไร้ทางออก ดังนั้นจึงต้องสร้างทางเลือกการพัฒนาในแนวทางใหม่ ที่เปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิในการกำหนดอนาคตตนเองอย่างจริงจัง” ด้วย “การพัฒนา” บนฐานอัตลักษณ์ทางศาสนา สังคมและชาติพันธุ์ หรือที่ชุมชน/เครือข่ายฯ เรียกขานอย่างเคร่งขลางว่า “การพัฒนาด้วยศรัทธา” ซึ่งสอดคล้องกับที่ประเวศ (2547) เสนอแนวทางการพัฒนาบนฐาน “ศาสนธรรม” โดยกล่าวจำเพาะถึงสถานการณ์ในจังหวัดชายแดนใต้ให้รัฐสร้างระบบคิด ทักษะ และมุมมองในการแก้ไขปัญหาใหม่ ที่เรียกว่า “กระบวนการทัศน์อิสลามกับการพัฒนา” จึงจะสามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความรุนแรง และการสร้างสันติภาพยั่งยืน

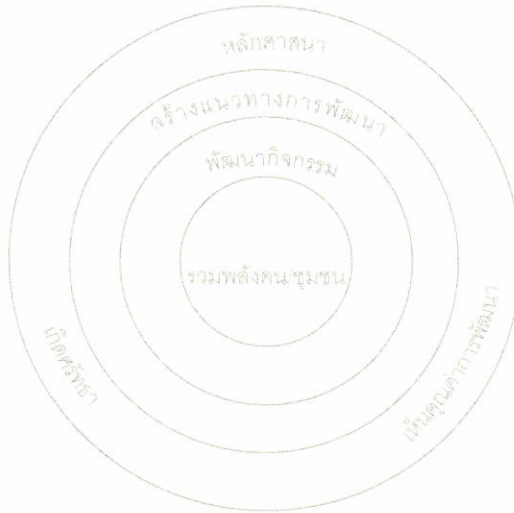
ในระดับปฏิบัติการ รายงานวิจัยของอาแว (2554) เรื่อง “ชุมชนศรัทธา: แนวทางการพัฒนาสังคม ฐานศาสนา และวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดชายแดนภาคใต้” ได้ยืนยันว่าการพัฒนาด้วยหลักศรัทธาได้รับการตอบรับจากชุมชนเป็นอย่างมาก ด้วยเห็นว่า

เป็นมิติใหม่ของการพัฒนาที่พยายามบูรณาการหลักในการดำเนินชีวิตควบคู่กับหลักคำสอนของศาสนา ทั้งยังมีแนวทางการพัฒนาที่ใช้ศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นฐานเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ และดำเนินงานด้วยความอิสระ ทำให้การพัฒนาเข้าถึงปัญหา ตอบสนองความต้องการชุมชนได้อย่างยั่งยืน

ในเชิงทฤษฎีการพัฒนาเพื่อสร้างความมั่นคงของชุมชนภายใต้แนวคิดการพัฒนาเพื่อสร้างความมั่นคงของมนุษย์ ได้ชี้ชวนให้เห็นว่า แม้ในสถานการณ์ความรุนแรงหรือภัยคุกคาม ก็ไม่อาจตีความให้ความหมายในมุมมองแคบแบบเดิม เพราะนอกจากจะไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างรอบด้านแล้ว จะยังทำให้สถานการณ์ความรุนแรงมากขึ้นไปอีก เพราะปัญหาพื้นฐานไม่ได้รับการแก้ไข ดังนั้นจึงต้องบูรณาการความมั่นคงให้ขยายครอบคลุมมิติอื่นๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง ที่แตกต่างกันในแต่ละบริบทพื้นที่ แต่ที่สำคัญคือการขจัดเงื่อนไขความรุนแรง ความไม่มั่นคงและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ด้วยการผสมผสานมาตรการทางนโยบายเข้ากับการปฏิบัติที่เหมาะสม (Ginkel and Newman, 2000) กระนั้นการกล่าวเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่า การสร้างความมั่นคงในจังหวัดชายแดนใต้ที่ผ่านมา มีเพียงมิติแคบเท่านั้น หากยังมีความพยายามในการขยายความหมายให้ครอบคลุมขึ้น แต่เป็นไปในลักษณะขยายบทบาทของรัฐมากกว่าการเปิดพื้นที่ให้กับชุมชน ผู้มีส่วนได้เสีย หรือภาคประชาสังคม ซึ่งคล้ายคลึงกับประเทศอื่นๆ ในแถบเอเชียที่มีปัญหาของความมั่นคงด้านมนุษย์ ที่ยังคงความเชื่อให้ความสำคัญกับบทบาทและกลไกรัฐในการดำเนินการเพื่อมุ่งตอบสนองเป้าหมายอันหลากหลายของรัฐมากกว่าการเปิดบทบาทให้โอกาสกับภาคประชาสังคมและประชาชน (Acharya and Acharya, 2006) ขณะที่การขับเคลื่อนของเครือข่ายชุมชนศรัทธาที่แม้มีพัฒนาการที่ไม่ยาวนานมากนัก แต่มีผู้อยู่และรูปธรรมที่ทำให้เห็นถึงทางเลือกที่เป็นไปได้ในการพัฒนาด้วยหลักศาสนา/ ศรัทธา โดยมีแกนนำสี่เสาหลักที่เป็นผู้นำในเชิงสัญลักษณ์กลไกสำคัญในการผลักดันความร่วมมือ และมีมัสยิดอันเป็นศาสนสถานในการประกอบกิจกรรมทางศาสนา และเป็นพื้นที่ก่อการความร่วมมือของชุมชนควบคู่กัน

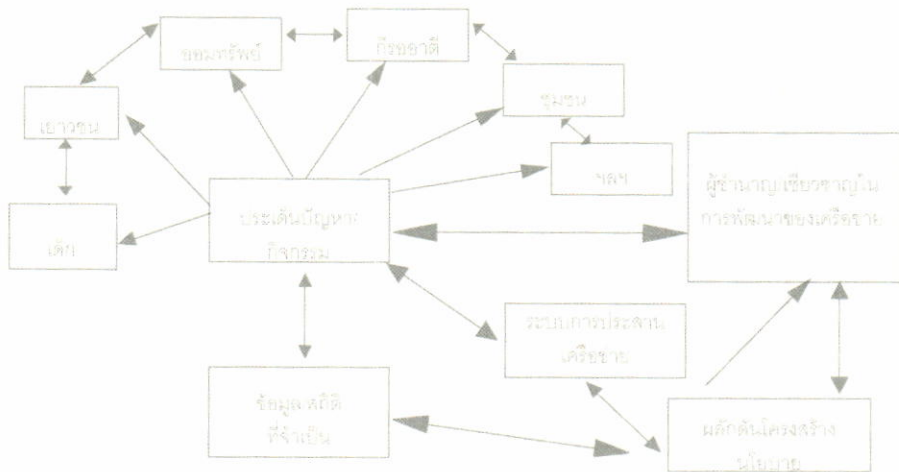
อย่างไรก็ตาม ในเชิงกระบวนการสำหรับการขับเคลื่อนงานพัฒนาด้วยหลักศาสนาและศรัทธา จะต้องมีการวิเคราะห์ปัญหาชุมชนอย่างลึกซึ้ง เพื่อแสวงหาแนวทางการพัฒนากิจกรรม/โครงการที่สอดคล้องกับความคาดหวังต้องการของแต่ละชุมชนที่มีความแตกต่างกันออกไป ด้วยการริเริ่ม ส่งเสริม และสนับสนุนให้เกิดกลุ่มพัฒนาใหม่ๆ ในชุมชนตามศักยภาพ โอกาส ทุนทางสังคม ฯลฯ เพื่อสร้างการเรียนรู้ การตระหนักในคุณค่าร่วมของความเป็นกลุ่ม องค์การ ชุมชนในแนวทางศรัทธา (ภาพประกอบ 2)

ภาพประกอบ 2 กระบวนการขับเคลื่อนเครือข่ายชุมชนศรัทธาระดับชุมชน

ในระดับเครือข่าย(ชุมชนศรัทธา) จำต้องยกระดับไปสู่การเป็น “ขบวนการ” ที่มีความเข้มแข็งในแนวทางการพัฒนาตามหลักศาสนา ศรัทธา พร้อมๆ กับสร้างขีดความสามารถของบุคคล องค์กร ทั้งในแง่การแก้ไขปัญหาในระดับพื้นฐาน การจัดระบบการประสานงานภายในและภายนอก การสื่อสารสาธารณะ การพัฒนาศักยภาพแกนนำขับเคลื่อนให้เป็นผู้เชี่ยวชาญและเจ้าของในประเด็นกิจกรรมต่างๆ การจัดระบบข้อมูลและสถิติที่จำเป็น ฯลฯ เพื่อยกระดับการผลักดันการแก้ไขปัญหาในระดับโครงสร้างหรือนโยบายในอนาคต ด้วยขบวนการของเครือข่ายเอง (ภาพประกอบ 3)

ภาพประกอบ 3 แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายชุมชนศรัทธาในเชิงขบวนการ

ประเด็นที่พึงตระหนักสำหรับการเป็น “ขบวนการ” ของเครือข่ายชุมชนศรัทธา ที่แม้ว่าในปัจจุบันจะมีกระแสตอบรับการพัฒนาตามแนวทางนี้ปรากฏให้เห็นมากขึ้น แต่ยังคงมีกระบวนการในการสื่อสารกับสาธารณะอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างการรับรู้ ความเข้าใจในแนวทางชุมชนศรัทธา ที่อาจถูกนำไปตีความให้ความหมายที่แตกต่าง เบี่ยงเบนไปจากแนวทางของเครือข่ายฯ ด้วยมายาคติบางอย่างที่ฉาบทับมาอย่างยาวนานในพื้นที่ ในขณะที่เดียวกันต้องมีการรณรงค์ ผลักดัน การพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาทั้งใน ระดับพื้นที่/ ประเด็นปัญหาและนโยบาย

ทั้งนี้การรณรงค์ผลักดันจากข้างล่างโดยกระบวนการชุมชน/เครือข่าย เพื่อให้บรรลุเป้าหมายเชิงนโยบาย รวมทั้งแสวงหาแนวทางการสนับสนุนที่เหมาะสมจากรัฐ องค์กรภายนอก ต้องมีการศึกษาถึงแนวทาง/ กลไก “เชื่อมต่อการบริหารงานพัฒนาเชิงบูรณาการ” อย่างเป็นระบบ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการแก้ไขปัญหาชุมชนที่สามารถหนุนเนื่อง สู่การสร้างสันติสุขในจังหวัดชายแดนใต้ต่อไป

ในท้ายที่สุดแม้บทความนี้ไม่อาจสะท้อนภาพภาวะการณ์ ปัญหาและทางออกของการแก้ไขปัญหาชายแดนใต้ได้ทั้งหมด แต่การก่อตัวของขบวนการชุมชนด้วยความมุ่งมั่นและ “ศรัทธา” ได้แสดงให้เห็นถึง “ทางเลือกที่เป็นไปได้” ในการสร้างชุมชนใหม่แล้วอย่างไม่ต้องสงสัย

อ้างอิง

- กองบรรณาธิการ, กรุงเทพฯธุรกิจ. (2553). 125,496,00 ล้านบาท 7 ปีรัฐทุ่มงบดับไฟใต้. (สืบค้นจาก) <http://www.bangkokbizs.com>. (วันที่สืบค้น) 25 มกราคม 2553.
- คณะทำงานวาระสังคม. (2552). เอกสารสรุปการเสวนาโต๊ะกลมเรื่องงบประมาณและนโยบายรัฐในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ : ความเป็นจริงและข้อจำกัด. 11 กรกฎาคม 2551. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2549). "บทนำ : ตลาดวิชามหาวิทยาลัยชาวบ้านในฐานะเครื่องมือต่อสู้กับวัฒนธรรมเชิงเดี่ยวในสังคมไทย", ใน **ความรู้และความไม่รู้ 3 จังหวัดชายแดนใต้**. กรุงเทพฯ : คณะทำงานวาระสังคม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเวศ วะสี. (2547). ศาสนาธรรมกับการพัฒนา. มติชน 22 สิงหาคม 2547.
- อาแว มะแฉ. (2554). ชุมชนศรัทธา: แนวทางการพัฒนาสังคม ฐานศาสนา และวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า).
- ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้. (2553). รายงานสถานการณ์ความรุนแรงและความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้. (สืบค้นจาก) <http://www.deepsouthwatch.org> (วันที่สืบค้น) 30 ธันวาคม 2553.
- ศรีสมภพ จิตรภิรมณ์ศรี. (2553). เดือนที่ 82 ของไฟใต้: บทเพลงแห่งความรุนแรง ความยุติธรรมและสันติภาพยังไม่จบ.(สืบค้นจาก) <http://www.deepsouthwatch.org> (วันที่สืบค้น) 30 ธันวาคม 2553.
- อัมมาร์ สยามวาลา. (2549). "ปัญหาจากการพัฒนาและไม่พัฒนา", ใน **ความรู้และความไม่รู้ 3 จังหวัดชายแดนใต้**. หน้า 112-117. กรุงเทพฯ : คณะทำงานวาระสังคม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอกพันธุ์ ปิณฑวณิช. (2552). "บทนำ", ใน **ชุมชนในสถานการณ์ความขัดแย้ง : พลวัตการพัฒนา**. หน้า 1-16. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Acharya and Acharya. (2006). **Human Security in Asia : Conceptual Ambiguities and Common Understandings**. [online]. Available www.yorku.ca. (Access Date: 19 August 2011)
- Ginkel Van H and Newman, E. (2000). "In Quest of Human Security", in **Japan**

Review of International Affairs. 14(1) : 79.

Galtung, J. (1990). "Cultural Violence" **Journal of Peace Research.** 27 (3, 1990)
: 291.

Sen, A. (1999). **Development as Freedom.** New York : Anchor Books.

Tadjbakhsh, S. (2006). "Human Security", in **Human Development Insights.** New
York : UNDP HDR Networks. [Online]. Available: [www.wikipedia.org /
human_security](http://www.wikipedia.org/human_security). (Access Date : 28 December 2010)

